

פרשנות אמנותית ופרשנות
מסורתית לפרשת השבוע

חומש בראשית

בין קודש למכחול

**ירדנה לובוצקי (רוסטון)
רות מרק (רוטר)**

בשילוב דרשות של
הרב שלמה ריסקין

תוכן העניינים

ה	מבוא
ז	רציונל ומבנה הספר
ט	הקדמה מאת הרב שלמה ריסקין

נושאים בספר לפי פרשות:

בראשית	1	בריאת האור והמאורות	83	תולדות	83	בעבור נחיד עדשים
	7	ימי הבריאה	87		87	הקול קול יעקב והידים ידי עשו
	13	לא טוב היות האדם לבדו	93		93	ברכני גם אני אבי
	18	הזוג הראשון בהיסטוריה: המאבק נגד הבדידות - הרב ריסקין	97		97	ואולי עשו דווקא הוא ראש הרמאים? - הרב ריסקין
נח	19	בניית התיבה	99	ויצא	99	חלום יעקב
	23	קרבתנו של נח	105		105	רחל - אישה, אם ואחות
	29	בניית מגדל בבל - חטא כלפי מי?	111		111	אדם בעקבות חלומו - הרב ריסקין
	33	הסתגרות ופתיחות, צורכי יחיד וצורכי ציבור - הרב ריסקין	113	וישלח	113	ויאבק איש עמו
	35	בדרך לארץ	117		117	פגישת יעקב ועשו
לך-לך	41	אברהם מביט בכוכבים	121		121	רחל מבכה על בניה
	45	פתרון סכסוך בדרכי שלום	126		126	לדרוש את ה' - ולמצוא את עצמך - הרב ריסקין
	48	בין לאומיות לאוניברסליות - הרב ריסקין	127	וישב	127	שמעו נא החלום הזה
וירא	49	מלאכים כבני אדם	131		131	מכירת יוסף
	55	לפני העקדת ואחריה	135		135	הכר נא הכתנת בנך הוא
	59	עקדת יצחק	139		139	יוסף ואשת פוטיפר
	63	והנה האיל	143		143	יוסף פותר את חלומות השרים
	67	כוחו של הוֹרָה ומגבלותיו - הרב ריסקין	146		146	מיהו האשם ומי נושא באחריות - הרב ריסקין
חיי-שרה	69	בחירתה של רבקה	147	מקץ	147	יוסף פותר את חלומות פרעה
	77	יצחק ורבקה	153		153	יוסף עולה לגדולה במצרים
	82	רומנטיקה ושידוכים - הרב ריסקין	159		159	וימצא הגביע באמתחת בנימין
			162		162	לדרוש את ה' - ולמצוא את עצמך - הרב ריסקין

ויגש אליו יהודה	163	ויגש
יוסף מתוודע אל אחיו	167	
יוסף ובנימין	171	
ויציגם לפני פרעה	175	
מדוע אנו בוכים? - הרב ריסקין	177	
ישמך אֱלֹהִים כאפרים וכמנשה	179	ויחי
יעקב מברך את בניו	185	
"ישמך אֱלֹהִים כאפרים וכמנשה" - הרב ריסקין	188	
על אודות האומנים	191	
ביבליוגרפיה	195	
רשימת הציורים	199	

רציונל ומבנה הספר

בספר זה ברצוננו להציע לקוראים ולמתבוננים עיון חזותי בסוגיות מתוך פרשת השבוע. בכל פרשה בחרנו כמה נושאים, ובכל נושא בחרנו שתיים-שלוש יצירות אמנות. את יצירות האמנות אנו מציעות כפרשנות לסיפור המקראי, תוך השוואה לפרשנות טקסטואלית מסורתית לכתובים.

הפרשנות האמנותית, הוויזואלית מטבעה, מוחשית – היא מחברת את המתבונן רגשית לסיטואציה התנ"כית שבה הוא מתבונן.

הספר פונה אל קהלי יעד מגוונים: היושבים סביב שולחן השבת, לומדים ומעיינים דתיים וחילוניים, ומסגרות חינוך שונות.

העיון בספר מחולק לכמה קטגוריות. לנוחותו של הקורא הפרדנו בין התחומים השונים באמצעות אייקון מתאים.

מבנה זה מאפשר עיון בספר ברבדים שונים לפי נטיות לבו של הקורא.

מדריך למעיין בספר

לנוחיות הקורא, סמלים מלווים את הכתוב בספר:

פרשנות אמנותית – תיאור היצירה ומשמעותה. תיאור מרכיבי הציור, הסבת תשומת הלב לפרטים כגון צבעים, תנוחות גוף, רקע, הבעות וכדו'. הצעות לגבי כוונתו הפרשנית של הציור. מדור זה הוא הטקסט המרכזי של הספר.

פרשנות מסורתית – מקורות פרשניים בתוספת הערות קצרות על הזיקה בין המקורות לבין יצירות האמנות.

נקודות להתבוננות – נקודות הדרכה להתבוננות בציור. נקודות שיסייעו לקורא בהבנת המדור "פרשנות אמנותית".

דרשות של הרב ריסקין

בריאת האור והמאורות

יהי מאורות - מיום ראשון נברא, וברביעי ציווה עליהן לתלות ברקיע; וכן כל תולדות השמים והארץ נבראו ביום ראשון, וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו; הוא שכתוב: "את השמים" - לרבות תולדותיהן, "ואת הארץ" - לרבות תולדותיה.
להבדיל בין היום ובין הלילה - משייגנו האור הראשון, אבל בשבעת ימי בראשית שימשו האור והחושך הראשונים זה ביום וזה בלילה.

(רש"י, בראשית א, יד)

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ:
וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וּבְהוּ וַחֲשָׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם
וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמַּיִם:
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
יְהִי־אֹר
וַיְהִי־אֹר:

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאֹר כִּי־טוֹב
וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ:
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר
יוֹם אֶחָד:

(בראשית א, א-ה)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
יְהִי מְאֹרֶת בְּרַקִּיעַ הַשָּׁמַיִם
לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה
וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם:
וְהָיוּ לְמְאֹרֹת בְּרַקִּיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ
וַיְהִי־כֵן:
וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים
אֶת־הַמְּאֹר הַגָּדֹל לְמַשְׁלַת הַיּוֹם
וְאֶת־הַמְּאֹר הַקָּטָן לְמַשְׁלַת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים:
וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרַקִּיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ:
וּלְמַשֵּׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
וְלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ
וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי:

(בראשית א, יד-יט)

האור כדבר טוב וחיובי ”ומתוק האור וטוב לעינים...”

(קהלת יא, ז)

יהי אור - קודם נטיית שמים היה אורו של הקב"ה מלא כל העולם, וכשנטה השמים כיריעה או היו השמים חוצצין בין האור ובין התהום, לפיכך "חושך על פני תהום". על כן ציווה: "יהי אור", והקרימו תחילה לפי שהוא חביב וטוב לכל מעשה.

(חזקוני, בראשית א, ג)

אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון, אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו. כיוון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה, וראה שמעשיהם מקולקלים, עמד וגנוז מהן, שנאמר: "וימנע מרשעים אורם" (איוב לח, טו), ולמי גנוז לצדיקים לעתיד לבוא.

(תלמוד בבלי, חגיגה יב ע"א)

לפי שני המקורות הללו, האור שנברא ביום הראשון הוא אור רוחני בעל עוצמה מיוחדת. אור זה, לפי המדרש במסכת חגיגה, נגנו לאחר בריאתו עבור הצדיקים לעתיד לבוא. האור הגנוז נתפש כאור המאפשר התבוננות בהירה בעולם, צורת ראייה שלא כל נברא ראוי לה. האור המסמל את הטוב והחביב, לפי פירושו של חזקוני, הוא הראשון שנברא. תפקיד האור לתת פן חיובי ואופטימי לכל מעשה שנברא אחריו.

בריאת האור

- האור הראשון כדבר מופשט או מוחשי
- ניגודים בין אור לחושך ומצבי ביניים בין אור לחושך
- תנועת התפשטות האור מומחשת בעזרת קווים אלכסוניים,
- זהה את מבנה הציורים של דורה, טיסו ורענן בדגמים הבאים:

בריאת האור, גיסטב דורה, צרפת | 1832 - 1883

הציור 'בריאת האור' של דורה מתחלק בקווים אלכסוניים לשלושה משולשים מתוחמים היטב (כמו בסקיצה הימנית): האור, העננים וכדור הארץ. שני הראשונים הם הדומיננטיים בציור, והם מעומתים זה עם זה; האור מתפרץ ומתעצם מאחורי הענן, ואילו צל העננים יוצר העדר של אור. כך נוצרת הבדלה בין אור לחושך. (ראה התייחסות לחושך כהיעדר האור בפרק 'ימי הבריאה'). הקומפוזיציה האלכסונית של המשולשים יוצרת תנועה והמשכיות ממקור האור אל העולם. קרני האור המתפזרות יוצרות תחושה של אור אופטימי, חיובי.

הבריאה - יום ראשון, ג'יימס טיסו, צרפת | 1836 - 1902

בפרשת הבריאה נאמר לא רק שהאור נברא, אלא שהקב"ה הבדיל בין האור ובין החושך. מה היא הבדלה זו? האם האור אינו מובחן כשלעצמו מן החושך? מסתבר שלא. שהרי אור יכול להיות, למשל, גם בערפל; יש ערפל, יש אורות מעומעמים, יש אורות מעורבים. הבדלת האור היא אפוא דבר, היא מעשה מסוים - יצירתו של אור בהיה בלתי מעומעם ובלתי מעורב. ההבחנה בין האור ובין החושך אינה הבחנה פשוטה בין טוב ורע, אלא הבחנה בין שתי מהויות, המהות האחת היא האור, והייתה היצירה הראשונה, שיש בה היגד חיובי, אמירה מסוימת; ואילו החושך עדיין קשור לתוהו ומבטא אותו.

(הרב עדין אבן ישראל שטיינלץ, 'יהי אור: האור כבריאה ראשונה')

ויבדל אלהים בין האור ובין החושך - ...שעשה מסך מבדיל, והיינו באיזה שעה שאינו לא אור ולא חושך. וכך הטביע המקום ב"ה שלא יהא החושך תכף אחר האור, אלא יהא האור מתמעט והולך עד שנעשה חושך... וכאן הוא כדברינו, דשעה המפסקת ביניהם הוא פעם קרוב יותר לאור ופעם קרוב לחושך. וכך טבע הבריאה בכל דבר המכונה אור וחושך להיות מפסיק ביניהם, ובה האופן יהיה האדם יכול לסבול השינוי בדרך הטבע.

(העמק דבר, בראשית א, ד)

בציור של טיסו קיים תוהו ובוהו של צבעים, ומערבולת של כיוונים. הציור מתאר תהליך של הפרדה בין אור לחושך, בסגנון אימפרסיוניסטי. בציור מצויים מצבי ביניים של אור מעורפל, אור מעומעם או ערבוב של אור וחושך. החושך והערפל נדחקים לפינות, והאור הולך ומתפשט. כיוון התפשטות האור הוא קווי ומעגלי בו בזמן. במוקד הציור קצה שמש והשתקפותה במים. המוקד המעוגל, בגוני צהוב-כתום, הולך ומתרחב. האור מתפשט ודוחק את החושך. הערפל בשתי הפינות התחתונות והחושך בשתי הפינות העליונות נפתחים במעין מסך, בצורת משולשים הפוכים המכסים זה את זה. במרכז הציור קו הפרדה אופקי כהה, המבחין בין האור הבוקע לבין האור המשתקף.